

KS

Miljø- og samfunnsutvikling

Fortellinger fra Livskraftige Kommuner

MILJØVERNDEPARTEMENTET

Miljø og livskraft!

Livskraftige kommuner jobber i nettverk med miljø- og samfunnsutvikling. Programmet startet opp i 2006 etter avtale mellom Miljøverndepartementet, og KS og varer ut 2010.

Programmet er i stadig utvikling. Denne brosjyren forteller om noe av det arbeidet som er gjort så langt. Fortellingene ønsker å vise bredden og mangfoldet i arbeidet og noe av historien bak. Eksempelene er flere og resultatene blir til dag for dag gjennom nettverksarbeid, bredt samarbeid i lokalmiljøet og konkrete tiltak for å bedre miljøet og livskraften.

Hvordan ta bedre vare på og øke tilgjengeligheten til naturen, hvordan utvikle reiseliv i industrisamfunn, hvordan få flere aktører til å dra lasset sammen, hvordan redusere klimautslipp i din kommune? Les eksemplene og få inspirasjon. Informasjon om programmet finner du bakerst i brosjyren. God lesning!

© Norsk Industriarbeidermuseum

Nær døden-opplevelser

Reiseliv i industriens vugge

Hva gjør innbyggerne i en kommune når hjørnesteinsbedriften stenger portene? Når 100 år med industri demonteres og selges som skrap? Kommunene Odda, Tinn, Narvik og Sør-Varanger har kjent den klamme pusten fra industridød i nakken. Men nektet å gi opp. Nød lærer naken rådmann å spinne. Han spør: – Hva annet kan vi leve av? Hva er våre naturlige fortrinn?

Straks man frigjør seg fra smelteverk, kunstgjødsel og kull, dukker nye muligheter opp: Drømmer, opplevelser og den gode historien.

Nettverket ”Reiseliv i industriens vugge” har funnet den gode historien i ruinene av turbiner og nedlagte jernbanespor. Odda og Rjukan kan fortelle om geniale ingeniører og visjonære forretningsmenn, men også om svenske rallarer, trauste arbeidsskarene og tunge løft. Besøker vi Kirkenes og Narvik i industriens vugge møter vi våre forfedre og hendene som bygde landet. Det handler om røtter og identitet.

Men også dramatisk krigshistorie. Kampen om atombomber og tungtvannet fra Vemork og slaget om Narvik interesserer ikke bare nordmenn. Arkitektoniske perler fra den gang folk brydde seg om hvordan et industrianlegg så ut, får estetikerens hjerte til å banke. Gamle trehoteller, arbeiderboliger og jernbanebruer gir opplevelsen av tidløs skjønnhet, slit og strev. Minnene sendes på vandring.

Men hvordan gjør vi historien levende og skaper opplevelser?

I nettverket ”Reiseliv i industriens vugge” tas skrittet fra god ide til praktisk handling. ”Produktene” må ren-skjæres, historiske bygg og hendelser kartlegges. Hva satser vi på? Reiselivs-satsningen må forankres i kommunen. En mental snuoperasjon, fra tungindustri til reiseliv, må gjennomføres. Vanskeligst av alt er kanskje markedsføring. For i vårt lange land er vi vant med å eksportere råvarer. Fra å styre turbiner og tømme malm fra Kiruna må vi lære å fortelle den gode historien.

Nettverk som ”Reiseliv i industriens vugge” løftes frem i regjeringens nasjonale strategi for bærekraftig reiseliv. For å få støtte forventes samarbeid. *Livskraftige kommuner* arbeider i nettverk med Innovasjon Norge, NHO Reiseliv, LO, Hurtigruta, Riksantikvaren, Color Line og Norsk Industri. Odda deltar også i Riksantikvarens verdiskapingsprogram på kulturminneområdet med pilotprosjektet Oddaprosessen.no. Et satsingsområde her er industrisamfunnet som reisemål. Slik er dette et eksempel på samvirke og koordinering mellom Livskraftige kommuner og Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet.

Kontaktperson i KS er Nurket Klem, nurket.klem@ks.no.

Foto: Kjetil Bjørklund

Aqua vitae

Strandsone Mjøsa

Har en innsjø noen verdi? Eller er den bare H₂O som siger sakte forbi? Evig eies kun det tapte, sies det. Må det være slik? Må vi gå på bensinstasjonen og betale 35 kroner for en flaske vann eller se de triste etterlatenskapene av en inntørket sjø før vi verdsetter Mjøsa?

”Strandsone Mjøsa” er et nettverk med 7 kommuner i tre fylker. Disse er med: Østre Toten, Eidsvoll, Stange, Hamar, Ringsaker, Lillehammer og Gjøvik samt fylkesmennene og fylkeskommunene i Oppland, Hedmark og Akershus. Prosjektets formål er å blåse liv i Mjøsa som regionens flytende midtpunkt og gjøre vannet og strandlinjen tilgjengelig for allmennheten.

Kommunene i nettverket vil løse problemene før de oppstår, klok av kystkommunenes nedbygging av sine strandsoner. De samler seg om felles retningslinjer for variert bruk og vern av innsjøen. Ikke alt skal være likt. Folk på Gjøvik og Hamar har andre behov enn bøndene langs sjøen.

– Når vi møtes merker jeg gnistrende energi i rommet, sier prosjektleder hos Fylkesmannen i Hedmark, Sigrid J. Langsjø. Kommunene omkring sjøen har en felles interesse. Nå krangler vi ikke om lokalisering av sjukehus og høyskoler, men tenker opp og frem om det mest livgivende av alt: Vann. Strandsone Mjøsa er vårt prosjekt, ikke noe vi er pålagt fra andre.

For å vite hva de snakker om, er strandlinjen fra Eidsvoll til Fåberg kartlagt og fotografert. På bildene ser vi hvordan naturen har grodd til, siv og tunge løvtrær speiler seg i vannflaten. Andre steder strekker bølgende kornåkre seg helt ned til stranden, mange steder granskog og innimellom en enslig brygge. Fiskeplasser og badestrender er avmerket med anvisninger om hvordan folk kan komme seg ned til vannet.

Nettverket ”Strandsone Mjøsa” er opptatt av deltakelse fra innbyggere som bor og bruker innsjøen.

- Hva kan vi gjøre for at sjøen blir tilgjengelig?
- Hvordan kan du tenke deg å bruke vannet?

Sånn sett handler ”Strandsone Mjøsa” om miljøengasjement, arealplanlegging over kommunegrenser, lokal identitet og den samfunnsaktive kommune.

Foto: Espen Holm

100 meter dilemma

Skjærgårdsnettverket

Tenk deg, du sitter solbrent i båten og tøffer inn fjorden en sen kveld i august. Sola forsvinner bak åsene i vest. Måkene slutter å skrike. Det blir mørkt. Lysene langs stranden tennes. Først ett, så et til. Bak roret, på vei mot havn, ser du kystlinjen lyse opp som en 4-felts motorvei. Fra Oslo til Mandal.

Tross byggeforbudet i 100-meters beltet siden 1965 er rundt $\frac{3}{4}$ av kyststripa bygget ut. Kun fjellskrenter og ufremkommelige steinrøyser får ligge i fred for gravemaskiner. Grunneiere selger tomter. Arkitektene tegner hus, hytter og hotell. Snekker, murer og elektriker har fulle ordrebøker. Hytteeiere etterisolerer og blir fastboende. Full fart i kommunen, skattepengene ruller inn. Sier en ordfører som vil bli gjenvalgt nei til sånt?

Men nå skal det bli slutt på slepphendt forvaltning av strandsonen. Ny nasjonal politikk innebærer strengere plan- og dispensasjonspraksis. Snart fremmes nye regler med innskjerping av byggeforbudet i 100-meters beltet og reglene om dispensasjon. Lokalpolitikere skvises ofte mellom bruk og vern, mellom sentrale og lokale interesser. Uansett hva de gjør, vil noen bli misfornøyd.

Det krever mot å være politikeren som reiser seg, griper mikrofonen og sier klart ifra om vern av skjærgården. Da er det fint at man er flere. Skjærgårdsnettverket kom i stand på initiativ fra rådmannen i Hurum i samarbeid med KS. Det består av kommunene Fredrikstad, Hurum, Kragerø og Arendal.

Nettverkssamlingen i Kragerø i august 2007 ga inspirasjon til arbeidet mot ulovligheter i strandsonen. Ordfører Roger Ryberg i Hurum sa til Drammens Tidende: *”Kommunen har sett seg lei på alle som tar seg ulovlig til rette. Vi har ikke nok folk og kunnskap til å gjøre denne jobben selv. Derfor har vi fått klarsignal fra Direktoratet for Naturforvaltning om juridisk bistand i slike saker”*.

I Skjærgårdsnettverket skal politikere og administrasjonen arbeide videre med å sikre allemannsretten og verneverdier. Spesielt vil de samarbeide om å finne nye løsninger på småbåthavner, ulovlige brygger og båthus, hyttepolitikk og rikspolitiske retningslinjer. Nettverket vil samarbeide om å knekke juridiske nøtter og møtes for å løse kortsiktige praktiske problemer og samtidig trekke opp lange linjer langs kysten.

Kontaktperson i KS er Per Bjørnar Knudsen, per.bjornar.knudsen@ks.no.

© photos.com

Ringer i vannet

Verneombud og det ytre miljø

Nedre Eiker var en gang en industrikommune. Spinnerier, sagbruk, cellulose og gummivarefabrikk lå langs Drammenselva som fløt stille gjennom landskapet. Etter at industrien forsvant, har innbyggerne fått øynene opp for andre kvaliteter ved bygda: Miljøet.

Hva gjør de med det i Nedre Eiker?

1. Verneombud og virksomhetsledere får miljøopplæring
2. Helse, miljø og sikkerhetsarbeidet utvides til å omfatte miljøvern
3. Miljøfyrtårnsertifisering av alle kommunens virksomheter

Verneombudene får mye mer ansvar. Ikke bare for arbeidsmiljøet, men også det ytre miljøet. Frisk luft, rent vann og levende liv. Sammen med virksomhetslederne skal de utdannes til bransjeeksperter som hjelper bedrifter og offentlige virksomheter slik at de kan miljøsertifiseres. Ved å gjøre dette selv, sparer kommunen penger, mellom 800.000 og 1 million, og kunnskapen forblir på huset.

Når verneombudet blir miljøarbeider, markerer dette en konkret satsning som forplikter. Plutselig har miljøsaken kommet ut av brosjyrene og inn i hverdagen. Miljøarbeidet får øyne, hender og føtter. Ingen lange utredninger eller byråkratiske planer, men konkret handling. Konsekvensen kan bli et ras av nye miljøtiltak. Dette utfordrer kommunens vilje og evne til å gjennomføre forslag fra verneombudene.

Initiativet i Nedre Eiker er enestående, kommunen svømmer mot strømmen. Prosjektet får ringvirkninger og kan bety en ny giv for miljøarbeidet i kommune-Norge. Andre har vist interesse og Lier blir neste som tar modellen i bruk. En dag vil ideen kanskje ha utviklet seg til å omfatte opptil 20 000 verneombud. Da snakker vi om en landsomfattende bevegelse. Kanskje den største miljøatsatsningen noen sinne?

Lier, Hole, Drammen, Øvre og Nedre Eiker utgjør pilotnettverket i Buskerud. Fagforbundet og Norges Naturvernforbund er samarbeidspartnere.

Kontaktperson i KS er Per Bjørnar Knudsen, per.bjornar.knudsen@ks.no.

Foto: Espen Sand, Fædrelandsvennen

Alle må med

”Tilgjengelighet fra hei til sjø”

Terje Nielsen bor ved en av kyst-Norges vakreste skjærgårder. Han sitter i rullestol. Det har han gjort de ti siste årene. Bare for kort tid tilbake var det utenkelig at folk med nedsatt funksjonsevne kunne komme seg ned til en badestrand, til en fiskeplass eller ut i skjærgården. Men nå skjer det endringer. Nøkkelen ligger i økt bevissthet om tilgjengelighet og universell utforming.

Nettverket ”Tilgjengelighet fra hei til sjø” i Lindesnesregionen består av Åseral, Audnedal, Lindesnes, Mandal og Marnardal. Der har de blant annet valgt å satse på folkehelse og livskvalitet. Gjennom universell utforming kan de gjøre det mulig for Terje og andre med nedsatt funksjonsevne å komme seg ut i naturen. Dit så mange andre drar for å nyte den flotte naturen og lade opp batteriene.

Det er ikke lett å gjøre elver, skoger og kystlinjen tilgjengelig for alle. Særlig er fiskeplassene langs lakseelvene krunglete. Nettverket har gjennomført flere tiltak og har konkrete prosjekter på beddingen. Det settes opp tydelig skilting om atkomst og tilhørende parkering. Øyer i skjærgården tilrettelegges og båtene har mobile rullestolheiser. Det lages gangveier ned til vann og ramper for fiskere i rullestol. Om Terje vil prøve fiskelykken en dag, så kan han få skyss til Møglandsvannet. Det er Mandal kommune sin mest populære fiskeplass for innlandsfiske. Her ønsker grunneierlaget å opparbeide en fiskeplass med mulighet for atkomst med rullestol ned til vannet.

Utfordringene er flere. Hvordan får man med seg grunneiere som forvalter laksefisket i elvene, strandlinjen og skogen? Hvordan samarbeider kommunene med hverandre om løsninger og hvordan involverer man alle med nedsatt funksjonsevne?

Det er viktig å tilrettelegge friluftsområder som alle kan bruke. Hvis universell utforming som strategi for inkludering legges inn i planleggingen fra første stund, behøver dette ikke koste særlig mye ekstra. Friluftprosjekter virker dessuten forebyggende på folks helse og vil spare kommunen for utgifter på sikt.

Kontaktperson i KS er Hans Otto Lund, hans.otto.lund@ks.no.

Foto: Inge Aasgaard

Jo mere vi er sammen

Klimanettverk Østlandet

Av og til kan det lønne seg å følge en kjentmann. Klimanettverket i Østfold/Akershus består av Oslo, Oppegård, Ski, Lørenskog og Fredrikstad, hvor sistnevnte har fått rollen som klimaveileder for de tre andre. Akershus fylkeskommune deltar også.

Klimaveileder?

Ja. Ingen vits i å gå opp løypa flere ganger. Mona Nilsen fra Livskraftige kommuner i Østfold fikk ideen etter et besøk i Sverige, der små kommuner innså at de kunne spare tid og penger på å lære av andre.

Fredrikstad vedtok i 2002 sin omfattende klimaplan. I 2007 ble den rullert. Kommunen har erfart på kroppen hva det innebærer å lage planen, legge lista for hva som er mulig og sette klimatiltak ut i praksis. Erfaringene bringes nå videre nordover langs E6 til Ski, Oslo, Oppegård og Lørenskog. Nettverket treffes hver 2. måned til formelle møter i regi av Livskraftige kommuner. De har også direkte kontakt mellom politikere og de som jobber med klima.

– Problemet er å få til et felles klimaløft med industrien, foreninger, private hjem og kommunen selv. Begynn på områder hvor det er lett å komme i gang, der kommunen oppnår konkrete resultater, er rådet fra Steinar Haugsten som har ført klimaplanen til Fredrikstad i pennen. Der i gården har de god erfaring med energiledelse i eget hus. I regi av teknisk drift får bestemte personer ansvar for gjennomgang av bygningsmassen, finne tiltak for bedre klima og gjennomføre disse. Dette innebærer organisering av arbeid og plassering av ansvar. Driftsrutiner må på plass og nyinvesteringer som gir besparelser må på bordet.

Norges første anlegg for produksjon av biogass til bussdrift ligger i Fredrikstad. Hvert år mottar renseanlegget ca. 14 000 000 m³ avløpsvann fra husholdningene. Kommunen utvinner ca. 8000 tonn slam som havner i råtnetanker og ender til slutt som biologisk gass. Biogass tilfører ikke kulldioksid til naturen, slik man får med naturgass. Foreløpig kjører fire busser pluss noen personbiler på biogass.

Kari Westgaard Berg i Lørenskog og Jon Terje Strømseter i Oppegård deltar i klimanettverket. – Arbeidet Fredrikstad har gjort er veldig nyttig. Som om de har gått opp en skiløype i tung nysnø. Vi unngår snubletråder og kommer fortere i mål. I nettverket kan vi spørre likesinnede, vi opparbeider kontakter og kan besøke eller ringe hvis vi lurer på noe. Og det gjør vi. Særlig brukermedvirkning og miljøsertifisering er viktig for oss. Hjelpen vi får fra klimaveileder Fredrikstad blir konkret. Vi sparer tid og penger.

Kontaktperson i KS er Mona Nilsen, mona.nilsen@ks.no.

Foto: Mary Hope

Her skal me byggja, her skal me bu

Overordnet planlegging og samfunnsutvikling

– Hjelp! Ungdommen flytter ut, snart er det bare de gamle igjen.

Mens kommuner i og rundt de store regionssentra som Tromsø, Trondheim og Bergen lokker til seg unge mennesker, strever småkommuner vettet av seg med å beholde de samme folka. Lille Masfjorden er intet unntak. Kommunen ligger nord i Hordaland, har 1641 innbyggere og fantastisk natur. Likevel, i 1. kvartal 2006 pakket 43 mennesker sekken og dro. – Ka gjer me no?, spurte de i kommunesalen og reiv seg i håret.

– Vi bygger bru og vei, sa mannen fra Ap.

– Trygge oppvekstvilkår, mente damen fra KrF

– Hva med et nytt slagord? foreslo Høgre.

Etter å ha sovet på saken, søkte de om å bli med i Livskraftige kommuner. Arbeidet i det lokale pilotprosjektet ble delt inn i prosjekt: Overordna planarbeid, boligbygging, ungdom og kultur, stedsutvikling, næringsutvikling og samferdsel/ infrastruktur. Det ble satt ned ei politisk styringsgruppe og ansatt en prosjektmedarbeider, Beate Mæsel, i 100 % stilling.

Hva er viktig for utviklingen av en bærekraftig kommune? Innvolvering av innbyggerne og næringsliv er en nøkkel for Masfjorden for å skape bred politisk debatt om miljø og samfunnsutvikling. Mangfoldet av naturressurser er grunnlaget for et livskraftig lokalsamfunn Masfjorden skal utnytte betre og forvalte slik at det appellerer til eksisterende og nye innbyggere i forhold til miljø, bomiljø, oppvekst og næringsutvikling.

Blant annet tilrettelegger kommunen for nye boliger. Grunntanken er å skape en følelse av å bo samlet. Utbyggingen er regulert i samarbeid med innbyggerne og forankret i lokalmiljøet. Sammen har de forhindret at naturperler med allmenn interesse ikke blir lagt ut på salg.

Masfjorden arbeider også med å tilrettelegge for økt sportslig aktivitet, kvinnenettverk, de blåser liv i Næringsforumet og vil ha bredbånd til alle. For med god infrastruktur kan flere bo og arbeide hjemmefra. Lokalsamfunnsutvikling med utgangspunkt i egne miljøkvaliteter er kommunen sitt viktigste prosjekt frem til 2009.

Nettverket består av Kongsberg, Nittedal, Rana, Norddal, Masfjorden, Øvre Eiker og Oslo. Selv om vi har ulik størrelse, har vi ofte de samme problemene, forteller Mæsel. – Å reise rundt og se hva andre gjør, helt konkret, er særst nyttig.

Kontaktperson i KS er Frode Lindtvedt, frode.lindtvedt@ks.no.

© Bård Løken, Samfoto

Fortid former framtid

Stien langs sjøen

– Hvem er jeg? Hvor kommer jeg ifra? Og hva fanken gjør jeg her?

”Stien Langs Sjøen” er et prosjekt mellom frivillige og kommuner i Sør-Troms og har til hensikt å synliggjøre kystkultur og innbyggernes røtter. Ideen oppsto i hodet på arkitekt Jim Myrstad i Harstad. Opparbeidelse av en kyststi langs sjøen fra Kanebogen til Trondenes kirke er bare toppen av isberget. I virkeligheten handler det om noe viktigere enn en sti: Å trekke stedets egenart og karakter frem i lyset. Slik at folk, særlig de unge, kan gjenoppdage sine røtter og hva som har gjort dem til det de nå en gang er blitt. Stien langs sjøen blir således et middel mot målet: Lokal identitet og stedsutvikling.

Sør-Tromsnettverket i Livskraftige kommuner består av Bjarkøy, Gratangen, Harstad, Ibestad, Kvæfjord, Lavangen, Skånland og Salangen. I nettverksmøtene oppsto en dag tanken om å utvikle ”Stien langs sjøen” i alle kommunesentrene. Slik får de et felles prosjekt å samle seg om. Dessuten er stien langs sjøen godt egnet til å involvere innbyggere, foreninger og næringsliv til felles innsats.

I Skånland kommune har for eksempel ildsjeler i kystlaget gjort i stand den gamle skuta M/K Folkvang. Båten ble bygd i 1911, kjøpt av kystlaget i 1992 og ferdig restaurert i 2004. Dugnad og frivillig arbeid er bærebjelken i dette prosjektet.

Det samme kystlaget har i frivillighetens ånd flyttet og restaurert en gammel skole og plassert den i tilknytning til bryggen som ble bygd i forbindelse med restaureringen av båten. Det ferdige prosjektet har fått navnet ”Huset i havet” og er blitt et sentralt samlingspunkt i bygda enten du skal på kafé, feire stort bryllup eller lytte til en konsert.

Kystkultur involverer også næringslivet i nettverket, som ser for seg øko-turisme og synliggjøring av tøffe reisemål. Barskt hav, fisketurer, lokal mat og sykkelturner til samiske bosetninger og fossende elvestryk. Ved at kommuner i Sør-Troms jobber i fellesskap om produkt- og stedsutvikling, vil de med tiden også kunne samarbeide om felles markedsføring av sine miljøkvaliteter.

Foto: Kjetil Bjørklund

Vil du se på varmepumpen min?

Grønne energikommuner

Tenk deg en kommune: Om 5 år er energiforbruket i bygg og boliger halvert uten at folk fryser. Du får fjernvarme gjennom et rør i veggen. Bussen til sentrum går på biodrivstoff og kommunens biler på strøm. Drømmekommunen lager en handlingsplan med ambisiøse mål for utslippsreduksjon. Den store samtalen dreier seg om energi i egne boliger. – Vil du bli med inn og se på varmepumpen min? Barn krever å få igjen skiløypene som smelter bort. På middagsbordet ønsker de seg kortreist mat. Foreldre slutter å kjøre barna til skolen og drosjene skrur av tenninga når de står på torget og venter på nye kunder. Restavfall går til oppvarming og innbyggerne har selvsagt kildesortering, gjenbrukstorg og organiserte bytteringer.

Å tenke det og skrive om det i en brosjyre er lett. Men å gjøre noe? Forandring kommer ikke av seg selv.

Derfor programmet Grønne energikommuner. Det består av 21 kommuner og en fylkeskommune som arbeider sammen i grupper på 4-5 kommuner. Fagfolk, administrasjon og politikere samles for å høre og se hva andre gjør. Politikerne skal ikke bare si ja eller nei eller bevilge penger til energiprojekter, men arbeide frem klimatiltak med andre i samme båt. Nettverket skaper møteplasser for ærlig refleksjon. Deltagerne reiser tilbake med den gode historien om vellykkede og feilslåtte energiprojekter.

På Hadeland, med kommunene Gran, Jevnaker og Lunner i spissen, fyrer den videregående skolen på Brandbu med flis, det samme gjør kornsiloen og industribedriften Norema. Hjemmehjelpstjenesten i distriktet har anskaffet 33 biler som skal kjøre på B-30. HABIOL (Hadeland Bio-Olje) setter opp tankstasjoner i Gran, Jevnaker og Lunner. Her finnes også Energigården, kanskje det fremste kompetansesenteret innen bioenergi i praksis. Folket her arrangerer kurs og seminarer med deltakere fra hele Norge. I landet som helhet er bioenergiandelen ca. 6 %. På Hadeland er andelen ca. 12 %. Målsettingen fram mot 2010 er å fordoble bruken av bioenergi til ca. 100 GWh som da vil tilsvare ca. 20 % andel av den totale energibruken.

Målet med Grønne energikommuner er å få kommunene til å satse på energieffektivisering, fornybar energi og å få ned klimagassutslippene. - Ikke noe problem, tror Kjetil Bjørklund fra KS og Helge Midttun i Bioreg Hadeland. Den største hindringen sitter mellom ørene våre.

Kontaktperson for Grønne Energikommuner er Kjetil Bjørklund, kjetil.bjorklund@ks.no.

Livskraftige kommuner

Kommunenettverk for miljø- og samfunnsutvikling

I programmet "Livskraftige kommuner" kan kommuner jobbe systematisk og kreativt med miljø- og samfunnsutvikling i nettverk med andre kommuner. Miljøverndepartementet og KS har inngått en femårig samarbeidsavtale om programmet. Programperioden går fra 1.1.2006 til 31.12.2010. Programmet finansieres av Miljøverndepartementet.

Med utgangspunkt i lokale forhold og prioriteringer, arbeider nettverkene med minst to temaer som gjenspeiler viktige nasjonale og lokale utfordringer:

- Klima og energi
- Viktige arealpolitiske hensyn
- Friluftsliv, folkehelse og livskvalitet
- Miljøsamarbeid med lokalsamfunn i Sør og Øst
- Framtidsrettet produksjon og forbruk. Miljøbasert næringsutvikling
- Kulturarven som grunnlag for nærings- og samfunnsutvikling

Nettverkene skal arbeide for å utvikle en offensiv politikk for miljø- og samfunnsutvikling i samarbeid med innbyggere, frivillige organisasjoner, næringsliv og regionale og statlige myndigheter. Deltakerkommunene skal få styrket kompetanse på miljø- og samfunnsutvikling, og nye arbeidsformer og verktøy som støtter opp om det lokale miljø arbeidet. Programmet skal frembringe nasjonale indikasjoner for utviklingen i kommunene som skal gi grunnlag for å videreutvikle statlige rammebetingelser og virkemidler for det lokale miljø- og samfunnsutviklingsarbeidet.

Grønne energikommuner er en tilleggsavtale til Livskraftige kommuner mellom KS og Regjeringen ved Kommunal- og regionaldepartementet, Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet med prosjektperiode fra 2007 til 2010. 21 kommuner og en fylkeskommune deltar.

Les mer om programmet på www.livskraftigekommuner.no

Denne brosjyren er utviklet og forfattet av Espen Holm, espen@elixirbok.no, i samarbeid med KS og Miljøverndepartementet.

Trykket av Østfold Trykkeri på miljøpapir.

KS
Haakon VIIIs gt. 9
P.B. 1378 Vika
0114 Oslo
24 13 26 00

www.livskraftigekommuner.no

Miljøverndepartementet
Myntgata 2, Oslo
P.B. 8013 Dep
0030 Oslo
22 24 90 90

